Teorie nejen čísel 2

2. seriálová série — Vzorové řešení

Úloha 1.

Najděte všechna kladná prvočísla p, pro něž existuje přirozené číslo n splňující $p-1 \mid 2n+2$ a zároveň $p \mid 2^{n-1}+3$. *(Matěj Doležálek)*

Řešení:
Ukážeme, že všechna řešení jsou 2, 11 a 13.

Jako první rozeberme případ $p = 2$, kde funguje $n = 1$, protože pro splnění podmínek stačí, aby $2^{n-1}+3$ bylo sudé.

Dále předpokládejme $p > 2$. Zde můžeme použít malou Fermatovou větu společně s dělitelnostmi ze zadání na to, abychom pro n vyhovující zadání vyjádřili dvojím způsobem 2^{2n+2}. Z první dělitelnosti máme $2n+2 = k(p-1)$, takže dostaneme

$$2^{2n+2} \equiv 2^{k(p-1)} \equiv \left(2^{p-1}\right)^k \equiv 1^k \equiv 1 \pmod{p}.$$

Pokud naopak použijeme druhou dělitelnost, vyjde

$$2^{2n+2} \equiv 16 \cdot 2^{2(n-1)} \equiv 16 \cdot \left(2^{n-1}\right)^2 \equiv 16 \cdot (-3)^2 \equiv 144 \pmod{p}.$$

Z toho už plyne $144 \equiv 1 \pmod{p}$. Po převedení na jednu stranu dostáváme $143 \equiv 0 \pmod{p}$, tedy $p \mid 143 = 11 \cdot 13$.

Prvočísla 11 a 13 naopak zadání skutečně splňují. Snadno ověříme, že pro $p = 11$ můžeme vzít třeba $n = 4$ a pro $p = 13$ kupříkladu $n = 11$.

Poznámky:
Úloha se nás ptá na nějakou dělitelnost, kde se vyskytuje 2 umocněná na výraz v proměnné n. Už to by nás mělo navést na malou Fermatovu větu (popřípadě Eulerovu, ale máme zde prvočíslo, takže stačí Fermat).

Řešení, která byla ohodnocena čtyřmi a více body, šla cestou totožnou či velmi podobnou se vzorákem. Jeden bod byl vetšinou stržen za případ okolo $p = 2$, kde malá Fermatova věta pro základ 2 dělá trochu nepořádek. Dále jsem také strhával za používání pouze důsledkových úprav a následného neprovedení zkoušky, na to příště pozor! *(Filip Čermák)*

Úloha 2.

Přirozená čísla a, x, y splňují $x^2-(a^2+1)y^2 = 1$. Dokažte, že $a^2 \mid x-1$. *(Matěj Doležálek)*

Řešení:
Označme $d = a^2+1$, potom je zadaná rovnost obyčejná Pellova rovnice. Podívejme se tedy na jednotky v $\mathbb{Z}[\sqrt{d}]$. Pro $\omega = a+\sqrt{d}$ máme $N(\omega) = a^2-(a^2+1) = -1$, takže existují jednotky s normou -1, a proto i fundamentální jednotka má normu -1. Zároveň $\omega = a+1\cdot\sqrt{d}$ má nejmenší možnou složku u $\sqrt{d}$, takže už to určitě musí být fundamentální jednotka. Přesněji, je-li $u+v\sqrt{d}$

jednotka a $u, v > 0$, pak $v \geq 1$ a z $N(u + v\sqrt{d}) = \pm 1$ plyne $u^2 \geq -1 + dv^2 \geq -1 + d = a^2$, tedy $u \geq a$. Dohromady $u + v\sqrt{d} \geq a + \sqrt{d} = \omega$, což je tedy skutečně fundamentální jednotka.

Jelikož má tato fundamentální jednotka normu -1, jsou řešení Pellovy rovnice vyjádřena přesně jako mocniny ω se sudými exponenty. Ze zadání máme, že $x + y\sqrt{d}$ je řešení Pellovy rovnice a zároveň jsou x i y kladná. To tedy znamená $x + y\sqrt{d} = \omega^{2n}$ pro nějaké přirozené n. Binomickou větou roznásobíme

$$(a+\sqrt{d})^{2n} = a^{2n} + \binom{2n}{1} a^{2n-1}\sqrt{d} + \binom{2n}{2} a^{2n-2}\left(\sqrt{d}\right)^2 + \cdots + \binom{2n}{2n-1} a\left(\sqrt{d}\right)^{2n-1} + \left(\sqrt{d}\right)^{2n}.$$

Když tedy v $x + y\sqrt{d} = (a + \sqrt{d})^{2n}$ posbíráme racionální členy, dostaneme

$$x = a^{2n} + \binom{2n}{2} a^{2n-2}d + \cdots + \binom{2n}{2n-2} a^2 d^{n-1} + d^n.$$

Všechny sčítance kromě posledního obsahují a v alespoň druhé mocnině (a kombinační čísla jsou celá čísla), takže modulo a^2 zbude

$$x \equiv d^n \equiv \left(a^2+1\right)^n \equiv (0+1)^n \equiv 1 \pmod{a^2},$$

tedy $a^2 \mid x - 1$.

Poznámky:
Všechna správná řešení postupovala zhruba stejnou cestou jako vzorák. Drobnou odchylností mohlo být, že se z fundamentální jednotky $\omega = a + \sqrt{d}$ odvodí fundamentální řešení Pellovy rovnice $\omega_1 = \omega^2 = 2a^2 + 1 + 2a\sqrt{d}$, které se teprve mocní na n. Namísto binomické věty šlo také postupovat indukcí podle n, což je v principu jen jiná formulace téhož. *(Matěj Doležálek)*

Úloha 3.

Je dáno přirozené číslo k takové, že $p = 4k - 1$ je prvočíslo. Dále po dvou nesoudělná přirozená čísla x, y, z splňují $x^2 + y^2 = z^k$. Dokažte, že $p \mid xy(x^2 - y^2)$. *(Matěj Doležálek)*

Řešení:
Nejprve si rozmyslíme, že $x + yi$ musí být v okruhu $\mathbb{Z}[i]$ součinem nějaké jednotky a k-té mocniny nějakého prvku, poté si dělitelnost $p \mid xy(x^2 - y^2)$ interpretujeme jako nějakou multiplikativní množinu S v konečném tělese $\mathbb{Z}[i]/(p)$ a následně tyto dva pohledy spojíme dohromady.

Ukažme $x + yi = u \cdot \alpha^k$ pro nějaké $\alpha \in \mathbb{Z}[i]$ a jednotku u. Pokud $k = 1$, pak je to triviální: prostě vezmeme $u = 1$ a $\alpha = x + yi$. Nadále předpokládejme $k \geq 2$. Rozložme rovnost $x^2 + y^2 = z^k$ v okruhu $\mathbb{Z}[i]$ na

$$(x + yi)(x - yi) = z^k.$$

Nahlédněme, že $x + yi$ a $x - yi$ jsou nesoudělná. Pro spor nechť mají společného dělitele $d \in \mathbb{Z}[i]$, který není jednotkou. Potom d dělí i

$$(x + yi) + (x - yi) = 2x \qquad \text{a} \qquad i(x - yi) - i(x + yi) = 2y,$$

takže norma $N(d)$ je společným dělitelem celých čísel $N(2x) = 4x^2$ a $N(2y) = 4y^2$. Jenže x, y jsou nesoudělná, takže $N(d) \mid 4$. Zároveň by ale $N(d) = 1$ znamenalo, že d je jednotka, takže už určitě $2 \mid N(d)$. To značí

$$2 \mid N(d) \mid N(x + yi) = x^2 + y^2 = z^k,$$

takže z je sudé. Ze vzájemné nesoudělnosti už pak musí x i y být lichá. Vzhledem ke kvadratickým zbytkům mod 4 to díky $k \geq 2$ znamená $0 \equiv z^k = x^2 + y^2 \equiv 1 + 1 \equiv 2 \pmod 4$, což je spor. Určitě

jsou tedy $x+yi$ a $x-yi$ nesoudělná, takže podle tvrzení o nesoudělných mocninách z prvního dílu musí pro nějaké $\alpha \in \mathbb{Z}[i]$ a jednotku u platit $x+yi = u\alpha^k$, jak jsme chtěli.

Nyní tento rozklad na chvilku odložme a podívejme se na $\mathbb{Z}[i]/(p)$. Jelikož p dává zbytek 3 modulo 4, víme z prvního dílu, že je to prvočinitel v $\mathbb{Z}[i]$. Příslušný okruh $\mathbb{Z}[i]/(p)$ je tak obor integrity a zároveň má jen konečně mnoho (p^2) prvků, takže je to těleso. Jeho prvky můžeme zapisovat jako $x+yi$, kde x a y jsou prvky $\mathbb{Z}_p$.

Podívejme se na množinu

$$S = \{x+yi \in \mathbb{Z}[i]/(p) : \text{platí } p \mid xy(x^2-y^2) \text{ a zároveň } x+yi \not\equiv 0\}$$

a ukažme, že je multiplikativní. Jelikož je p prvočíslo, dělitelnost $p \mid x\cdot y\cdot(x-y)\cdot(x+y)$ je ekvivalentní tomu, že jedno z x, y, $x+y$ nebo $x-y$ je nula v $\mathbb{Z}_p$. Když $x \equiv 0$, znamená to $x+yi \equiv a\cdot i$ pro $a \equiv y \in \mathbb{Z}_p$ a obdobně $y \equiv 0$ odpovídá násobkům 1. Stejně tak $x+y \equiv 0$ odpovídá násobkům $1-i$ a $x-y \equiv 0$ značí násobek $1+i$. Dohromady jsou prvky S přesně tvaru $a\cdot\lambda$ pro $a \in \{1,2,\ldots,p-1\}$ a $\lambda \in \{1, i, 1+i, 1-i\}$. Nyní je snadné ověřit, že součin každých dvou $\lambda_1, \lambda_2 \in \{1, i, 1+i, 1-i\}$ opět leží v S, z čehož plyne, že $a_1\lambda_1 \cdot a_2 \cdot \lambda_2$ také leží v S. Tím jsme nahlédli, že S je multiplikativní množina.

Nechť je g primitivní prvek v $\mathbb{Z}[i]/(p)$. Ze seriálu víme, že každá multiplikativní množina se dá popsat jako

$$S = \left\{g^m, g^{2m}, \ldots, g^{(n-1)m}\right\}$$

pro vhodné m, přičemž n je počet prvků uvažovaného tělesa, takže pro nás $n = p^2$. Následně má S přesně $\frac{n-1}{m}$ prvků. My ale dovedeme spočítat, kolik má naše S prvků: pro prvek $a\cdot\lambda$ máme 4 možnosti, jak vybrat $\lambda \in \{1, i, 1+i, 1-i\}$, a $p-1$ možností, jak vybrat $a \in \{1,2,\ldots,p-1\}$. Tento zápis $a\cdot\lambda$ je navíc jednoznačný, takže S má $4(p-1)$ prvků, z čehož

$$m = \frac{p^2-1}{4(p-1)} = \frac{p+1}{4} = \frac{4k-1+1}{4} = k.$$

Jinými slovy v S leží právě všechny k-té mocniny nenulových prvků $\mathbb{Z}[i]/(p)$.

S tím se můžeme vrátit k $x+yi = u\alpha^k$. Víme, že $x+yi \not\equiv 0 \pmod p$, protože x, y jsou nesoudělná, takže i $\alpha \not\equiv 0$, a tudíž modulo p máme $\alpha^k \in S$. Jednotka u je 1, i, -1 nebo $-i$, což jsou také všechno prvky S. Z multiplikativnosti už tedy $x+yi = u\cdot\alpha^k \in S$, což značí $p \mid xy(x^2-y^2)$, jak jsme chtěli.

Poznámky:
Úloha se ukázala být těžká a přišla nám jen hrstka řešení. Žádnému jsem neudělil plný počet bodů, nicméně řešení *Matouše Šafránka* bylo správné až na pár (nezanedbatelných) detailů – na rozdíl od vzorového řešení nahlédl, že $(x+yi)^4$ má imaginární složku $4xy(x^2-y^2)$, což mu umožnilo se namísto $4(p-1)$-prvkové multiplikativní množiny S dívat na ty prvky $\mathbb{Z}[i]/(p)$, které umocněním na $p-1$ vyrobí 1, což jsou přesně ty s imaginární složkou 0 mod p. *(Matěj Doležálek)*